

**TRIUKŠMO PREVENCIJOS ZONŲ APSKRITYSE NUSTATYMAS
(Metodinės rekomendacijos)**

Vilnius
2008 m.

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

Triukšmas nuo senų laikų trukdo žmonėms. Gyvenime žmonės su triukšmu susiduria tiek darbo, tiek gyvenamojoje aplinkoje ir dėl jo poveikio gali būti trikdoma jų sveikata. Skaudžiausia pasekmė, kurią gali sukelti triukšmas, yra akustinė trauma – staigus fizinis klausos praradimas. Ilgalaikis triukšmo poveikis gali sukelti klausos susilpnėjimą. Triukšmas žmones taip pat veikia netiesiogiai kaip stresorius, ir dėl to pasireiškia poveikis nervų, kraujotakos, virškinimo, endokrinei ar kaulų-raumenų sistemai. Iš tokių sveikatos sutrikimų galima paminėti kraujotakos sistemos ir miego sutrikimus, nerimą, pablogėjusį žinių įsisavinimą bei kitus su stresu susijusius sveikatos sutrikimus. Pabrėžiamas žalingas triukšmo poveikis vaikams – mokinių mokymuisi ir elgesiui.

Didelė dalis triukšmo į gyvenamąją aplinką patenka iš šalia esančių gatvių, kelių, geležinkelių, pramonės ar praskrendančių lėktuvų. Tai yra pripažinti pagrindiniai aplinkos triukšmo šaltiniai.

Miestuose didžiausią įtaką daro tankus gatvių tinklas, sankryžos, automobilių skaičius, greitis, kelio danga. Triukšmo mastai priklauso nuo eismo intensyvumo.

Plečiantis transporto ir pramonės infrastruktūroms, didėja ir aplinkos triukšmas.

Miesto ir buitinis triukšmo lygis būna nuo 40 iki 100 dB, tai toks triukšmo lygis, kuriam būdingos visos organizmo pakitimų stadijos. Todėl yra svarbu kad gyvenamojoje aplinkoje išliktų kuo daugiau vietų, neviršijančių triukšmo ribinių dydžių.

Lietuvos Respublikos triukšmo valdymo įstatymas (Žin., 2004, Nr. 164-5971) numato prievolę apskričių viršininkams patvirtinti triukšmo prevencijos zonas.

Triukšmo valdymo įstatymo 14 straipsnio 4 punktą numato, kad triukšmo šaltinių valdytojai, veikiantys ar vykdančys ūkinę veiklą apskrities viršininko patvirtintose triukšmo prevencijos zonose per 30 dienų nuo šių zonų patvirtinimo privalo pateikti apskrities viršininkui derinti triukšmo prevencijos planus ir kasmet pateikti apskrities viršininkui triukšmo prevencijos planų įgyvendinimo ataskaitas.

Apskričių viršininkai turi teisę reikalauti, kad triukšmo šaltinių valdytojai patikslintų ar pakeistų triukšmo prevencijos veiksmų planus, keistų triukšmo šaltinių naudojimo trukmę ir darbo laiką.

Triukšmo valdymo įstatymas tiesiogiai nustato tam tikrus ūkinės veiklos apribojimus. Triukšmo prevencijos zonose ūkio subjektams draudžiama planuoti ir vykdyti ūkinę veiklą, kuriai naudojami nauji triukšmo šaltiniai, kol bus gautas leidimas-higienos pasas. Nuostata taikoma ūkinės veiklos vykdytojams pagal Ūkinės komercinės veiklos rūšių, kurioms būtinas leidimas-higienos

pasas, sąrašą, patvirtinę Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. spalio 5 d. įsakymu Nr. V-791 (Žin., 2007, Nr. 106-4352).

Šių Triukšmo prevencijos zonų nustatymo apskrityse metodinių rekomendacijų paskirtis yra pateikti informaciją, kuri padėtų apskrities viršininko administracijoms nustatyti triukšmo prevencijos zonas.

Šios metodinės rekomendacijos parengtos įgyvendinant Valstybinės triukšmo prevencijos veiksmų 2007–2013 metų programos įgyvendinimo 2007–2008 metų priemonių plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. birželio 6 d. nutarimu Nr. 564 (Žin., 2007, Nr. 67-2614), 1.10 priemonę „Parengti triukšmo prevencijos zonų apskrityse nustatymo metodines rekomendacijas“.

II. TRIUKŠMO POVEIKIS ŽMONIŲ SVEIKATAI

Didėjant transporto srautams miestuose ir gyvenvietėse, besiplečiant pramonės veiklai, sparčiai didėja ir triukšmas. Ypač tai jaučia arti triukšmo šaltinių esančių daugiabučių namų gyventojai. Daugumoje miestų ir gyvenviečių triukšmas pagrįstai yra laikomas viena svarbiausių ekologinių problemų. Triukšmas trukdo darbui, poilsiui, neigiamai veikia žmonių sveikatą.

Pagrindiniai triukšmo šaltiniai yra transportas, pramonės įmonės, statybos darbai, vėdinimo įrenginiai.

Triukšmo poveikis gali daryti laikiną ar išliekančią įtaką darbuotojų, kuriuos veikia triukšmas, ir žmonių, gyvenančių šalia oro uostų, pramonės įmonių ar labai triukšmingų gatvių, organizmų fiziologinėms funkcijoms. Dėl ilgalaikio poveikio jautriems žmonėms gali išsivystyti padidėjęs kraujospūdis ar išeminė širdies liga, susijusi su aukštų triukšmo lygių poveikiu. Poveikio mastą ir trukmę lemia kiekvieno žmogaus fizinė būklė, gyvenimo būdas ir aplinkos sąlygos. Garsas taip pat sukelia refleksinę reakciją, ypač kai yra nepageidaujamas ir netikėtai pasireiškiantis.

Poveikis sveikatai priklauso nuo endogeninių (žmogaus organizmo savybės) ir egzogeninių (fizinė ir socialinė aplinka, gyvenimo būdas) veiksnių. Triukšmas yra tik vienas iš egzogeninių veiksnių. Tarp aplinkos veiksnių sukeltų sveikatos pažeidimų dėl aplinkos triukšmo atsiradę pažeidimai sudaro 24 proc. Įtakos sveikatai procesas gali būti skirtingas ir priklauso nuo žmogaus įgimtų ir įgytų savybių. Triukšmo poveikis gali sukelti biocheminius, fiziologinius ar psichosocialinius pokyčius, tokius kaip miego ir kasdieninės veiklos trikdymas, įtampa ir sudirginimas. Šie pokyčiai daugiau ar mažiau patenka į normalias organizmo biologinių pokyčių ribas. Šių pokyčių įtaka sveikatai priklauso nuo paveiktos organizmo sistemos funkcionavimo, pokyčių grįžtamumo ir trukmės, organizmo atsigavimo arba kompensacijos galimybių.

Triukšmas yra psichosocialinis stresorius, kuris aktyvina simpatinę nervų ir endokrininę sistemas. Stiprus triukšmo efektas pasireiškia esant ne tik dideliems triukšmo lygiams gyvenamojoje aplinkoje, tačiau daug svarbiau, kai tokios būsenos, kaip koncentracija, atsipalaidavimas ar miegas yra trikdomi net kai aplinkos triukšmo lygiai yra santykinai maži.

Vienos anksčiausiai pasireiškiančių organizmo reakcijų į triukšmą būna sudirginimas ir miego trikdymas. Nustatyta, kad esant tam pačiam triukšmo lygiui, žmonės skirtingai reaguoja į tam tikro transporto keliamą triukšmą. Labiausiai žmones dirgina oro transporto keliamas triukšmas, mažiausiai – traukinių keliamas triukšmas. Pavyzdžiui, kai triukšmo lygis yra 65 dBA, prognozuojama, kad dėl oro transporto keliamo triukšmo bus 48 proc. sudirgusių žmonių, dėl kelių transporto triukšmo – 35 proc., dėl traukinių triukšmo – 23 proc. Didžiausias dirginimas pasireiškia dėl didelių triukšmo lygių, kuriuos sukuria pravažiuojantys pavieniai automobiliai. Taip pat pastebėta, kad neigiamas požiūris į kitus triukšmo šaltinius (kaimynų, darbo) ir į savo gyvenamąją aplinką padidina dirginimo dėl kelių transporto triukšmo pasireiškimo atvejų skaičių. Labiau triukšmui jautrūs žmonės dažniau dirginami triukšmo poveikio nei mažiau triukšmui jautrūs asmenys.

Triukšmo sukeltų pakitimų organizme dydis priklauso nuo triukšmo charakterio, poveikio laiko ir trukmės paros laikotarpiu, bendros poveikio trukmės ir kitų aplinkos veiksnių.

Mokslininkų duomenimis, ilgalaikis triukšmo poveikis sukelia sveikatos pakitimus, kuriuos lydi širdies ritmo, raumenų tonuso, smegenų elektrinio aktyvumo pokyčiai, emocinė įtampa. Tyrimais įrodyta, kad 70 dBA triukšmas veikia centrinę ir vegetacinę nervų sistemą ir sukelia funkcinis nervų sistemos sutrikimus, skatina arterinės hipertenzijos ir išeminės širdies ligos atsiradimą.

Veikiant triukšmui sutrinka miegas, sumažėja darbingumas, sensomotorinių reakcijų greitis, vystosi neurozės, pasikeičia socialinė saviraiška. Triukšmo poveikį organizmui dažnai sustiprina toksinės medžiagos, virpesiai, nepalankus mikroklimatas. Individualus organizmo jautrumas, sveikatos būklė, amžius, jautrumas triukšmui dažnai lemia sukeliama efekto dydį.

Palanki socialinė, kultūrinė, ekonominė, technologinė aplinka gali sumažinti triukšmo sukeltą streso poveikį sveikatai. Didelės įtakos turi ir asmenybės struktūra bei sugebėjimas įveikti stresą. Triukšmas sukelia biocheminius, fiziologinius, psichosocialinius pokyčius, tačiau jiems įtakos turi biologinės asmens savybės, poveikio trukmė, taip pat galimybė gerai pailsėti ar finansinės kompensacijos. Taigi, triukšmo poveikis sveikatai neatsiejamas nuo socialinės individo aplinkos. Triukšmo sukelti miego sutrikimai ir jų įtaka kitos dienos nuotakai ir galimybei gerai atlikti savo darbą yra kasdienio gyvenimo dalis. Tais atvejais, kai miego sutrikimai apsinkina fizinę, protinę ar socialinę saviraišką, jie tampa kliniškai pastebimais ir vertinami kaip sveikatos

sutrikimai. Tyrimų duomenimis, miego sutrikimai didina miokardo infarkto riziką 1,6–2 kartus. Dėl besitęsiančio streso atsiranda vegetacinės nervų sistemos disfunkcija bei sutrumpėja lėto miego fazė.

Nustatyta, kad triukšmas darbo aplinkoje priskiriamas prie kenksmingų kraujotakos sistemos rizikos veiksnių, kurių žalingas poveikis pasireiškia tiesiogiai arba per tradicinius išeminės širdies ligos (hipertenzija, hiperlipidemija, ir kt.) rizikos veiksnius. Triukšmas darbo aplinkoje didina išeminės širdies ligos riziką per padidėjusį arterinį kraujospūdį, kuris pakyla nuo 5–15 mm/Hg.

Klausos nuovargis – tai laikinas klausos jautrumo sumažėjimas, kuris išsivysto ilgesnį laiką (kelias valandas ar dienas) veikiant intensyviai triukšmui. Gerai pailsėjęs tyloje paprastai klausos nuovargis praeina ir klausa atsikuria. Jeigu klausos perdirginimas ir nuovargis dažnai kartojasi, klausa palaipsniui silpnėja ir vystosi įvairaus laipsnio kurtumas.

Vystantis kurtumui pradžioje klausa susilpnėja tik aukštų dažnių (virš 4000 Hz) garsams, todėl pats žmogus to nejaučia. Jis neblogai dar girdi kalbą, radijo, televizijos skleidžiamus garsus, nes jie yra žemų ir vidutinių dažnių (vidutiniškai 200–4000 Hz) diapazone. Kad kurtumas jau prasidėjęs, gali nustatyti gydytojas, atlikęs specialų klausos audiometrinių tyrimą. Jeigu ir toliau būnama triukšme, liga progresuoja, žmogus pradeda negirdėti ne tik aukštų, bet ir vidutinių bei žemų dažnių garsų, išsivysto klausos pažeidimas bei dalinis arba ir visiškasis kurtumas. Sunkaus laipsnio klausos pažeidimai dažniausiai išsivysto pramonės įmonių triukšmingų cechų darbininkams, žemės ūkio mechanizatoriams bei kitiems darbuotojams, kai triukšmo intensyvumas jų darbo vietose yra didesnis kaip 85 decibelai, o darbas triukšme tęsiasi 10 metų ir daugiau.

Triukšmo žala sveikatai neapsiriboja tik klausos pažeidimais. Ilgai veikiant intensyviai triukšmui, vystosi centrinės ir vegetacinės nervų sistemos funkciniai sutrikimai. Net nestiprus 60–70 decibelų triukšmas sukelia galvos skausmus, svaigimą, cypimą ausyse, nemigą, pablogėja atmintis, dėmesys, orientacija. Dėl tokio triukšmo 10–25 proc. sumažėja fizinis ir protinis darbingumas, pablogėja žmogaus klausos ir regos sensomotorinių reakcijų greitis, vibracinis jautrumas, judesių koordinacija, didėja gamybinių traumų rizika. Tyrimais nustatyta, kad triukšmas, kaip ilgai veikiantis lėtinis stresas, veikdamas per centrinę nervų sistemą, sukelia organizme įvairius neurohumoralinius ir vegetacinius sutrikimus, kurie gali sąlygoti įvairių sligų – hipertoniškos išeminės širdies ligos, aterosklerozės, skrandžio ir dvylikapirštės žarnos lėtinių uždegimų, opaligės bei įvairių neurozių išsivystymą.

Vaikų ir jaunuolių klausa yra jautresnė triukšmui, todėl ji greičiau ir lengviau pažeidžiama. Daugelio šalių ausų-nosies ir gerklės ligų specialistai nustatė, kad dėl dabartinės visuotinės „triukšmo epidemijos“, ypač dėl stipraus, impulsinio charakterio muzikinio triukšmo, taikliai vadinamo „spragilų muzika“, net 30–40 proc. jaunuolių, kurių amžius 14–20 m., klausa yra

pažeista. Be to, stiprus impulsinis monotoniškai besikartojantis triukšmas kenkia ne tik klausai. Jis dirgina centrinę nervų sistemą, keičia žmogaus charakterį ir jo elgesį, skatina individo grubumą bei agresyvumą. Aišku, kad dalinis klausos netekimas sukelia ne tik daug psichologinių problemų, bet apsunkina ir socialinę individo adaptaciją, apriboja profesinį tinkamumą. Klausos pažeidimai gali būti absoliuti kliūtis jaunuoliui pasirenkant profesiją. Neprigirdintis jaunuolis negalės pasirinkti muziko, pedagogo, gydytojo, vairuotojo, įrengimų bei aparatūros derintojo ir daugelio kitų profesijų.

III. APSKRITIES VIRŠININKO FUNKCIJOS ĮGYVENDINANT LIETUVOS RESPUBLIKOS TRIUKŠMO VALDYMO ĮSTATYMO NUOSTATAS

Apskričių viršininkai Lietuvos Respublikos triukšmo valdymo įstatymu yra įpareigoti pagal savo kompetenciją vykdyti valstybinį triukšmo valdymą.

„12 straipsnis. Apskričių viršininkų kompetencija

Apskričių viršininkai:

- 1) įgyvendina patvirtintą Valstybinę triukšmo prevencijos veikslių programą;
- 2) įtraukia triukšmo prevencijos ir mažinimo priemones į regioninės plėtros planus ir jas įgyvendina;
- 3) atlieka apskrities lygmens teritorijų planavimo sprendinių, susijusių su triukšmo prevencija, analizę, vertinimą ir poveikio visuomenės sveikatai vertinimą;
- 4) atlieka triukšmo prevenciją statybos valstybinės priežiūros metu;
- 5) nustato pavaldžių viešojo administravimo institucijų kompetenciją triukšmo valdymo srityje ir prižiūri, kaip ji įgyvendinama;
- 6) atlieka kitas triukšmo valdymo funkcijas, numatytas šiame įstatyme ir kituose teisės aktuose“.

Apskrities lygmens teritorijų planavimo sprendinių analizę, vertinimą ir poveikio visuomenės sveikatai vertinimą apskritis atlieka vadovaudamasi šiais teisės aktais:

1. Teritorijų planavimo įstatymu (Žin., 1995, Nr. 107-2391; 2004, Nr. 21-617) (2 straipsnio 38 punktas. Teritorijų planavimo dokumento sprendinių poveikio vertinimas – teritorijų planavimo proceso etapas, kurio metu surenkama ir analizuojama informacija, jos pagrindu (nustatytais aspektais ir tvarka) įvertinamas rengiamo teritorijų planavimo dokumento sprendinių įgyvendinimo galimas teigiamas ir (ar) neigiamas ilgalaikis ir (ar) trumpalaikis poveikis.);

2. Aplinkos apsaugos įstatymu, (Žin., 1992, Nr. 5-75); (1 straipsnio 17 dalis. Strateginis pasekmių aplinkai vertinimas – tam tikrų planų ir programų įgyvendinimo galimų pasekmių aplinkai nustatymo, apibūdinimo ir vertinimo procesas, kurio metu rengiami strateginio pasekmių

aplinkai vertinimo dokumentai, teikiamos konsultacijos, atsižvelgiama į vertinimo bei konsultacijų rezultatus prieš priimant ir (arba) tvirtinant planą ar programą, teikiama informacija, susijusi su sprendimu dėl plano ar programos priėmimo ir (arba) tvirtinimo);

3. Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymu (Žin., 2005, Nr. 84-3105);

4. Visuomenės sveikatos priežiūros įstatymu (Žin., 2002, Nr. 56-2225);

5. Visų minėtų įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai, susiję su poveikio vertinimu, strateginiu pasekmių aplinkai vertinimu (kartu ir sveikatai) ir poveikio visuomenės sveikatai vertinimu.

Lietuvos Respublikos triukšmo valdymo įstatymo apskričių viršininkams pavesta triukšmo poveikio visuomenės sveikatai vertinimo nuostata siekiama, kad prieš priimant sprendimus atitinkama veikla būtų įvertinta nepamirštant triukšmo aspekto (triukšmas sumažės/padidės/nepakis; turės teigiamų/neigiamų pasekmių sveikatai ir pan.).

IV. TRIUKŠMO PREVENCIJOS ZONOS

Triukšmo prevencijos zonos – gyvenamųjų vietovių teritorijos, kuriose būtina įgyvendinti triukšmo prevencijos ir mažinimo priemones.

Triukšmo prevencijos zonomis rekomenduojama nustatyti gyvenamąsias teritorijas, visuomeninius parkus ar kitas viešąsias bei gamtos zonas, skirtas rekreacinei žmonių veiklai ir poilsiui. Nustatant triukšmo prevencijos zonas išskirtinis dėmesys turėtų būti skiriamas teritorijoms šalia mokyklų ir ligoninių bei kitų triukšmui jautrių objektų.

Triukšmo prevencijos zonų nustatymo kriterijumi yra triukšmo ribinių dydžių, nustatytų Lietuvos higienos normoje HN 33:2007 „Akustinis triukšmas. Triukšmo ribiniai dydžiai gyvenamuosiuose ir visuomeninės paskirties pastatuose bei jų aplinkoje“, patvirtintoje Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. liepos 2 d. įsakymu Nr. V-555 (Žin., 2007, Nr. 75-2990) (toliau – Lietuvos higienos norma), viršijimai. Papildomais kriterijais taip pat gali būti gyventojų apklausų metu nustatytas gyventojų nepasitenkinimo triukšmu įvertinimas, visuomenės skundai.

Triukšmo prevencijos zonos identifikuojamos atliekant akustinius aplinkos triukšmo tyrimus, lokalų triukšmo kartografavimą modeliavimo būdu, atliekant gyventojų skundų ar apklausų analizę.

Triukšmo prevencijos zonos yra tos zonos, kuriose esančių triukšmo šaltinių valdytojų ar triukšmo šaltinių valdytojų, esančių šalia triukšmo prevencijos zonos, veiklos sukeliamas triukšmas daro įtaką akustinei triukšmo prevencijos zonos aplinkai, veiklos keliamas triukšmas triukšmo

prevencijos zonoje viršija Lietuvos higienos normoje nustatytus triukšmo ribinius dydžius, savivaldos institucijų patvirtintus triukšmo savivaldybės teritorijoje rodiklius (Lietuvos Respublikos triukšmo valdymo įstatymo 13 straipsnio 1 dalies 5 punktas), sukelia apklausų būdu įvertintą gyventojų nepasitenkinimą, ar dėl triukšmo šaltinių valdytojų vykdomos veiklos keliamo triukšmo gaunama visuomenės skundų.

Remiantis Lietuvos Respublikos triukšmo valdymo įstatymo 13 straipsnio 1 dalies 8 punkto nuostatomis, gyvenamųjų vietovių teritorijas, kuriose būtina įgyvendinti triukšmo prevencijos ir mažinimo priemonės (triukšmo prevencijos zonas) tvirtina savivaldybės. Remiantis Lietuvos Respublikos triukšmo valdymo įstatymo 12 straipsnio 2 dalimi, apskričių viršininkams numatyta įtraukti triukšmo prevencijos ir mažinimo priemonės į regioninės plėtros planus ir jas įgyvendinti.

Remiantis Lietuvos Respublikos triukšmo valdymo įstatymo 13 straipsnio 1 dalies 8 punkto nuostatomis, gyvenamųjų vietovių teritorijas, kuriose būtina įgyvendinti triukšmo prevencijos ir mažinimo priemonės (triukšmo prevencijos zonas), tvirtina savivaldybės. Apskrities viršininkas savivaldybių institucijų patvirtintas triukšmo prevencijos zonas įtraukia į regioninės plėtros planus.

Informacija apie patvirtintas triukšmo prevencijos zonas turi būti viešai skelbiama. Patvirtintas triukšmo prevencijos zonas rekomenduojama skelbti interneto tinklalapyje taikant grafinius vaizdavimo būdus.